

ALENA PROKOPOVÁ / 29. 7. 2016

Kniha Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945

Publikační portfolio předního filmového historika a univerzitního pedagoga Ivana Klimeše se rozrostlo o rozměrnou monografii *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Ta svým názvem slibuje postihnout významnou část domácích filmových dějin, současně však nabízí poutavé čtení i provokativní fakta.

Svůj solidně působící svazek vydal Ivan Klimeš v nakladatelství Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Kniha vznikla ve spolupráci s NFA a je výsledkem autorova mnohaletého bádání, jemuž se právem dostalo v uplynulém dvacetiletí mezinárodní grantové podpory. Samozřejmě využívá textů, jež autor uveřejnil už dříve. (Cenným dodatkem je v této souvislosti soupis Kapitoly a podkapitoly ve starších verzích, z nichž nejstarší jsou datovány až do devadesátých let.)

Klimeš – s důvěrnou znalostí detailů i širších a mezioborových souvislostí – pojednává o kinematografickém dění ve středoevropském prostoru, jež je na počátku logicky spojeno s existencí Rakouska-Uherska jako státního útvaru, za jehož existence se začala formovat i legislativa provázející výrobu a distribuci filmů. V okruhu Klimešova zájmu se ovšem ocitá nejen Rakousko a Maďarsko, ale i jiný velký soused – Německo. Ve vztahu ke komplikovanému sousedskému kontextu autor zkoumá (a posouvá) i pojem národního filmu.

Monografie se vztahuje nejpodrobněji k oblasti, v níž se Klimeš suverénně pohybuje už řadu let – k období raných dějin českého (československého) filmu. (Tomu se autor věnoval už ve své předchozí knize *Kinematograf! Věnc studii o raném filmu*, vydané v roce 2014 v nakladatelství Casablanca). V souvislosti s tím vzniká jistá disproporce mezi jednotlivými sledovanými obdobími: rakousko-uherská historická epizoda zaujímá kolem stovky stran, zatímco protektorátní kinematografie jen dvacet. (Není ovšem na

škodu – naopak –, že značnou část knihy zabraly cenné přílohy ilustrující vztah státu a kinematografie na vybraných dokumentech, a to posléze se samozřejmým nasměrováním do dění v poválečném období). Možná tak ovšem bude zklamán nejen čtenář zvědavý na další zajímavé detaily a vazby, zvláště proto, že je zjevná Klimešova odborná erudice a schopnost se autorsky a současně účelně pohybovat v rámci celého sledovaného historického období.

Také „počtení o filmech a režisérech“, což je obvyklá náplň řady českých historiografických publikací, musí čtenář hledat jinde. V souladu se svým předchozím bádáním se Klimeš nezaměřuje na filmovou tvorbu, proměny jejích stylových a formálních prvků či na jednotlivé autory a významné tituly. Ve středu jeho pozornosti se ocitá samotná kinematografie jako proměnlivý soubor oborů a vztahů, tentokrát samozřejmě s ohledem na roli státu při jeho zrodu a vývoji.

Není těžké si povšimnout, že Klimešova kniha je příběhem o zprvu přehlížené Popelce, která se z okrajové pouťové atrakce během pěti desetiletí změnila nejen v ekonomicky, ale především v kulturně sebevědomou instituci, již bylo nejen výhodné, ale i „dobré“ začlenit do systému. Řešení statusu nového média samozřejmě souvisí i s vytvářením „bezpečnostních“ pravidel a pojistek proti zhoubě – a to jak technických (spjatých např. s předpisy týkajícími se práce s promítaným hořlavým materiálem), tak mravnostních a etických (spojených s nevhodností určité podívané pro dítě či české vlastence).

Klimeš zkoumá proměnu vnímání kinematografie během různých režimů – za Rakouska-Uherska, v době první a druhé republiky i za německého protektorátu. Velkou pozornost věnuje období nástupu zvuku a v rámci změn ve filmovém podnikání poutavě informuje i o nejrozdílnějších pokusech, jak se vyrovnat s existencí různých jazykových verzí filmů. V rámci „vlasteneckého“ souboje o češtinu na filmovém plátně zaznívá téma zpolitizovaných česko-německých vztahů. Německo se pak do centra Klimešovy pozornosti nedostává jen v souvislosti s kinematografickými Čechy a Moravou za protektorátu, ale už dříve, v souvztažnosti k exportu a distribuci spojenými s provozováním kin či s předpisy, více či méně podobnými v sousedsky provázaném středoevropském prostoru.

Klimeš tak zveřejňuje a propojuje i skutečnosti, které pro domácí historiografy působily málo vlastenecky a tedy „nepříjemně“, a tudíž jim nikdy nebyla věnována patřičná pozornost. Upozorňuje třeba na to, že vinou zúžených hledisek vypadly z domácích filmových dějin česko-německé filmy (např. celá „říšskoněmecká“ produkce Prag-Filmu, již vytěsnil z oblasti svého zájmu nejen specialista na filmové hospodářství Jiří Havelka, ale třeba i autoři katalogu NFA *Český hraný film II, 1930–1945*). Hanebnou (a proto málo známou) kapitolou domácího kinematografického dění jsou i protižidovská opatření, s nimiž si ani česká vlastenecká elita po nástupu nacistické moci nedělala velkou hlavu.

Kacířsky (jak sám Klimeš poznamenává) pak působí konstatování, že nikoli Sovětský svaz, ale předválečné Německo mělo zásadní vliv na přípravu zákona o filmové komoře (jenž vedl ve výsledku k poválečnému zestátnění české kinematografie). Poznámka o souvislostech mezi podobou nacistické cenzury a pozdější funkcí ústředního barrandovského dramaturga je pak už autorskou provokací, již dodává na důležitosti umístění ve „finále“ textu. Jde o jedno z neuralgických míst knihy, která by si podle mého názoru zasloužila rozvinout podrobněji.

Klimešova monografie tak neposkytuje zcela proporčně vyvážený obraz o sledovaném kinematografickém půlstoletí. Naplňuje však představu díla, jež je nejen čtivem opřeným o často vzrušující detaily a souvislosti a výzvou k dalšímu konkrétnímu bádání na dosud nevyužitém prostoru, ale i samozřejmým apelem na změnu ustáleného myšlení o středoevropském filmovém prostoru.

Ivan Klimeš: *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2016. 575 s.